

Miejscowość: Katowice, data: 28.08.2024 r.

Magdalena Krzyżanowska

Imię i nazwisko osoby ubiegającej się o nadanie stopnia

Tytuł rozprawy doktorskiej: *Iwaszkiewicz w literaturze polskiej po 1980 roku*

STRESZCZENIE

Rozprawa *Iwaszkiewicz w literaturze polskiej po 1980 roku* podejmuje problematykę współczesnej recepcji dzieła i postaci autora *Panien z Wilka*. Hipotezą wstępną, którą zamierzałam sprawdzić w prowadzonych interpretacjach i analizach, było uznanie twórczości Skamandryty (wraz z jego biografią, osobowością) za ważny punkt odniesienia, tradycję kluczową, dla pisarzy tworzących po jego śmierci. Pytania dotyczące znaczenia Iwaszkiewicza „po Iwaszkiewiczu”, jego funkcjonowania jako pisarza „z kanonu”, podejmują także szerszą kwestię, jaką jest postrzeganie literatury XX-wiecznej jako tradycji dla twórczości XXI-wiecznej.

Punktem wyjścia w pracy są ustalenia na temat sytuacji historycznoliterackiej towarzyszącej momentowi odejścia pisarza. Przedstawienie obrazu kultury literackiej i najistotniejszych problemów artystycznych lat 80. XX wieku pozwoliło uznać rok 1980 za istotną cezurę dla prowadzonych badań. Potwierdziła to również analiza stanu badań na temat krajowej i emigracyjnej (do 1989 roku) recepcji Jarosława Iwaszkiewicza (obejmującej rozprawy i monografie naukowe, komentarze prasowe, ankiety, itp.). Prześledzenie zmieniającego się odbioru dzieła i postaci Starego Poety, włącznie z powracającymi pytaniami o ewaluację jego dziedzictwa (czy byłby artystą „niedocenionym” przy „przecenionym”?), pozwoliło wyodrębnić „fazy” w jego recepcji, związane z przemianami w odbiorze dorobku i wizerunku poety. Z analizy stanu badań i efektów uzyskanych podczas kwerend wyłonił się główny problem badawczy – zbadanie „produktywnej” „obecności” autora *Brzeziny* w twórczości powstałej po jego śmierci. Interpretacje i analizy literackie wybranych esejów, prozy, wspomnień, w których Iwaszkiewicz funkcjonuje jako swego „temat przewodni” (za sprawą „przywołania” go „wprost” jako źródło inspiracji artystycznej, uczynienia go bohaterem literackim przedstawianej opowieści), przeprowadziłam w oparciu o koncepcje związane z intertekstualnością, recepcją literacką, tradycją literacką. Odniosłam się także do kwestii wpływu oraz podkreśliłam, że w podejmowanych studiach istotne jest dla mnie ujęcie relacyjne. Interesowało mnie zatem nie tylko pytanie o to, w jaki sposób Skamandryta ukształtował twórczość pisarzy tworzących po 1980 roku, ale także, jak współcześnie to oni wpływają na jego recepcję, kształtują pamięć o nim.

Zgromadzony materiał badawczy, wybrany ze względu na „produktywność” przejawiającej się w nim „obecności” Iwaszkiewicza, podzieliłam na dwie grupy. Myśląc o tym, w jakich relacjach poeta pozostawał z autorami interesujących mnie utworów, zdecydowałam się wprowadzić w kompozycji rozprawy podział na tzw. kręgi bliskości (parafrazując tytuł książki Michała Głowińskiego). W pierwszej kolejności zajęłam się interpretacją niebadanego dotąd w odniesieniu do postaci poety piśmiennictwa członków jego rodziny: przybranego syna, Wiesława Kępińskiego, córki, Marii Iwaszkiewicz, oraz prawnuczki, Ludwiki Włodek. Podczas prowadzonych lektur relacyjnych (przy zastosowaniu koncepcji związanych z fenografią rodzinną, studiami familiologicznymi) zastanawiałam się nad tym, w jaki sposób bliscy Iwaszkiewicza wpływają na jego dziedzictwo, wpisują się w nie. Pytałam także, na ile fortunna okazuje się dla nich próba artystycznej emancypacji. W wywodzie często odnosiłam się również do sposobu, w jaki bliscy artyści przetwarzają twórczo jego archiwum (rozumiane za Danutą Ulicką zarówno w sposób materialny, jak i symboliczny). Była to dla mnie kwestia istotna, ponieważ spuścizna Iwaszkiewicza i jego rodziny pozostaje jedną z najlepiej „udokumentowanych” wśród innych pisarzy XX-wiecznych, a poświęcone im archiwalia, stopniowo „uwalniane”, znacznie wpływają na współczesną recepcję ich postaci i dorobku.

W odrębnym rozdziale dysertacji podjęłam temat twórczości pisarzy (co także istotne, piszących „zawodowo”), którzy odnosili się do postaci Iwaszkiewicza przede wszystkim na podstawie znajomości jego dorobku artystycznego. Do „kręgu literatury” przypisałam zatem utwory przyjaciół i współpracowników poety – Eugeniusza Kabatca i Piotra Lachmanna, w dalszej kolejności twórców, którzy nigdy Skamandryty nie poznali osobiście – Ryszarda Przybylskiego, Eustachego Ryłskiego, Ignacego Karpowicza. Śledząc intertekstualne relacje nawiązane między ich esejami, powieściami, opowiadaniem a twórczością Iwaszkiewicza pytałam przede wszystkim o powody i sposoby istnienia tych nawiązań. Udało mi się ustalić, że powracanie w swoich utworach do autora *Panien z Wilka* przypomina poszukiwanie „mistrza”, literackiego autorytetu. Odkryłam przy tym, że dostrzegalna próba „zadzierzgnięcia” kontaktu ze starszym pisarzem nie ma na celu prowadzenia z nim konfliktu, historycznoliterackiego agonu, ale próbę odbycia z nim „rozmowy”, „spotkania” w oparciu o podejmowaną tematykę literacką związaną z samotnością, poczuciem bycia wykluczonym/wykluczoną (ze względu na chorowanie, przeżywanie starości, niezrozumienia wśród bliskich osób). Lektury utworów „po Iwaszkiewiczu” pozwoliły mi na zarysowanie typologii nawiązań nieagonicznych funkcjonującej w oparciu o próbę „rozmowy” z inspirującym autorem (wyodrębnione przeze mnie „typy” nawiązań byłyby ambiwalentne, panegiryczne, oparte na empatii, próbie artystycznej emancypacji). Umożliwiły mi także na rozpatrywanie twórczości powstałej po śmierci Iwaszkiewicza jako próby wpisania się w określone „wspólnoty interpretacyjne”, dążące do prolongowania tradycji literackiej, jaką jest spuścizna literacka i postać Iwaszkiewicza. Przegląd stanu badań, analizy i interpretacje materiału badawczego, oraz sporządzony aneks bibliograficzny obejmujący mniej „wiązące”, ale wciąż istotne nawiązania do postaci artysty ze Stawiska w innych utworach napisanych po 1980 roku udowodniły, że Iwaszkiewicz wciąż jest postacią istotną dla XX i XXI-wiecznej literatury, pełniącą także istotną rolę w procesie „scalania obiegów” opisanym przez Tadeusza Drewnowskiego oraz mediacji pomiędzy twórczością różnych epok (literaturą okresu PRL-u i najnowszą). Jego dziedzictwo (archiwa, literatura, działalność zawodowa, społeczna) wciąż jest „żywotne”, aktywnie kształtujące twórczość powstałą po nim. Zwrot we współczesnym

myśleniu o poecie, postrzeganym już niewyłącznie jako jednoznacznie „doceniany” lub „niedoceniany”, „serwilistyczny” wobec władzy PRL lub „kontrowersyjny” w oczach niektórych ze względu na prowadzone życie prywatne, pokazuje, że Skamandryta wciąż może stanowić istotny punkt odniesienia dla artystów młodszych, rozwijających swój warsztat dzięki nawiązaniom do niego, tworzących w oparciu o poczucie bliskości z jego literaturą oryginalne wypowiedzi literackie.

Słowa kluczowe: Jarosław Iwaszkiewicz, recepcja literacka, tradycja literacka, intertekstualność, literatura polska po 1980 roku

Podpis

Magdalena
Kupanowska